

СВІТОВА ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Федоренко О. І., Марченко О. Г.

ВСТУП

Середовищний підхід в освіті останнім часом усе більше набуває рис формальної освіти, тобто такої, що забезпечує регулярні, організовані впливи на суб'єктів едукативного процесу через дію різноманітних матеріальних і нематеріальних чинників. Оскільки у словосполученні «освітнє середовище» слово «освітнє» є видовим, а «середовище» – родовим, тобто визначальним, вважаємо за доцільне уточнити сутність понять «освіта» та «середовище». Так, за основоположними документами ЮНЕСКО, освіта визначається як процес та результат вдосконалення здібностей і поведінки особистості, індивідуального зростання, досягнення соціальної зрілості. Тоді як у Стокгольмській декларації, прийнятій на Конференції ООН у 1972 р., зазначено, що середовище є основою життя людини, яка визначає її фізичний, психічний, соціальний розвиток, причому особистість водночас є продуктом і творцем свого середовища¹.

Середовище як міждисциплінарне поняття є однією з основних категорій як природничих наук (фізики, хімії, біології, математики), так і галузей гуманітарного знання (філософії, соціології, психології, педагогіки).

Як багатозначна категорія у своєму змісті «середовище» інтегрує:

- 1) сукупність явищ, процесів, умов, що впливають на об'єкт, який вивчається;
- 2) зовнішні об'єкти, з якими певна система може вступати у взаємодію;
- 3) природні умови та соціально-побутову обстановку, в якій перебігає життя індивіда, групи, спільноти;
- 4) сукупність людей, пов'язаних спільністю матеріально-фізичних, суспільних і духовних умов існування, формування особистості, її професійної діяльності, політичних поглядів, інтересів, цінностей.

¹ Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / Кол. авт. : Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. Львів, 2009. 203 с.

Фактором, який визначає ціннісні орієнтації, спрямованість особистості, норми її поведінки, джерелом набуття особистого та професійного досвіду, є соціальне середовище.

У свою чергу підсистемою соціального середовища є освітнє середовище закладу освіти. У широкому розумінні освітнє середовище є різноманітним, різнорівневим світом, що оточує людину, формує її уявлення про цей світ, ставлення до людей, природи, навколишньої дійсності. Як слушно зазначає Л. Нечепоренко, інвайронменталізм (від англ. environment – оточення, оточуюча обстановка, середовище) – це цілий світ: Земля, атмосфера, біосфера, ноосфера².

У вужчому значенні йдеться про локальне середовище закладу освіти, що інтегрує освітній процес, зміст навчального матеріалу, взаємодію суб'єктів освітньої діяльності в певному психолого-педагогічному просторі. Середовище закладу освіти є малим академічним всесвітом, що є однією з небагатьох можливостей зазирнути наперед у великий всесвіт людства, з яким молода людина має навчитися будувати нову солідарність³.

Метою нашого дослідження є уточнення сутності, структури і можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти (ЗВО) щодо професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України.

1. Формування освітнього середовища в ЗВО зі специфічними умовами навчання як актуальна проблема професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони міжнародного рівня

Правові засади професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України зазначені в законі України «Про вищу освіту»⁴. Цей закон є одним із базових складників національного законодавства, в якому сформульовані нормативно-правові вимоги до організації та функціонування системи вищої освіти в Україні, її юридичні, фінансові й інші засади. Зміни у законі відображають наслідки перебігу процесів урегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної підготовки громадян України та закріплені в законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та

² Нечепоренко Л. С. *Методологія і ідеологія онто-інвайронментальної педагогіки (Педагогіка гармонізації і злагоди особистості з довкіллям)* : монографія. Харків : Вид. центр ХНУ, 2003. 208 с.

³ Квіт С. *Призначення університету і клітка для тигру. Дзеркало тижня*. 2006. № 3.

⁴ Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

науки»⁵. У згаданих нормативно-правових актах на законодавчому рівні визначено відомчу підпорядкованість, специфіку умов професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України, що впливають на просторово-часове та функціональне об'єднання суб'єктів освітньої діяльності, яке в науковій літературі визначається як освітнє середовище. Зокрема, в законі йдеться про те, що кадрові запити Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки, інших розвідувальних органів України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону» задовольняють вищі військові навчальні заклади. Державне замовлення силових структур, які підпорядковані Міністерству внутрішніх справ України, зокрема Національної поліції, центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері цивільного захисту, сфері виконання кримінальних покарань», здійснюється у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Визначення особливостей професійної підготовки фахівців для різних частин і підрозділів сектору безпеки та оборони України у ВВНЗ і ЗВО із специфічними умовами навчання є предметом окремих досліджень. Зараз означимо деякі загальні риси професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони. Так, у законі України «Про освіту»⁶ зазначено, що забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівцях можливе за умов:

- реалізації автономії ЗВО як самостійності, незалежності і відповідальності у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод;
- організації освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу;
- заохочення здобувачів освіти до реалізації ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу, задоволення їхніх потреб, інтересів, надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії;
- забезпечення академічної мобільності та академічної свободи науково-педагогічних працівників;
- можливості виконання наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності.

Специфіка умов реалізації права особистості на освіту проявляється в тому, що:

⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1986-20#Text>.

⁶ Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231>.

- здобувачі освіти переважно набувають статусу курсанта;
- підтримуються особлива статутна дисципліна, службова ієрархія, жорсткий контроль з боку керівництва за виконанням наказів;
- у процесі розробки навчальних планів надається пріоритет інтересам державної безпеки та оборони;
- підтримується постійна бойова готовність особового складу, відповідний уклад життя учасників освітнього процесу;
- реалізуються режим захисту державної таємниці, робота з таємними документами, закритість ЗВО як військової частини;
- переважають навчальні та виховні цілі над розвивальною метою в освітньому процесі;
- усвідомлюється необхідність узгодження принципів гуманізації та гуманітаризації освіти із специфічними засадами підготовки фахівців, здатних виконувати бойові завдання зі знищення противника, його озброєння, військової техніки;
- підтримуються особливі правила спілкування та понятійного апарату в контексті спеціальності (спеціалізації);
- здійснюється обов'язкова первинна військова підготовка курсантів, виконуються службові обов'язки протягом навчання (наряди, чергування тощо). Зауважимо, що виконання професійних і службових обов'язків моделює реальну фахову діяльність і передбачає реалізацію компонентів загальної та професійної компетентності, одержаних у процесі набуття освіти;
- підтримується загальновстановлений розпорядок дня, що регламентує практично весь час курсантів, визначає невеликий термін для дозвілля, що проводиться переважно в місці дислокації ВВНЗ або ЗВО із специфічними умовами навчання;
- обов'язковим є проживання в гуртожитках казарменого типу (1–2 роки навчання), що супроводжується систематичним контролем за поведінкою та діяльністю курсантів з боку офіцерів курсової ланки;
- спостерігається різновіковий склад курсантських груп з різною професійною мотивацією, соціальним походженням, різними рівнями загальноосвітньої підготовки;
- підтримується особливий зовнішній вигляд, надається спеціальне екіпування для виконання службових завдань, експлуатації спеціалізованої техніки, їжа приймається в їдальні у форменому одязі;
- спостерігається специфіка викладацьких колективів, підтримується особливий клімат у кожному колективі, чоловічий контингент переважає над жіночим як серед науково-педагогічних працівників, так і серед курсантів;

- висуваються високі вимоги до стресостійкості та адаптивності особистості внаслідок психологічної напруженості⁷.

Зараз, коли Україна відбиває воєнну агресію з боку РФ, актуалізується проблема міжнародного співробітництва в рамках надання військово-технічної допомоги з боку іноземних держав та поступового переходу діяльності представників сектору безпеки та оборони на стандарти STANAG (від англ. Standardization Agreement – угодження щодо стандартизації освіти), які прийняті в НАТО, реалізації Дорожньої карти програми України-НАТО «Удосконалення військової освіти» DEEP – Defense Education Enhancement Program. Зазначені процеси диктують необхідність гармонізації нормативно-правового забезпечення в галузі освіти з урахуванням вимог міжнародної і європейської систем стандартів сертифікації.

Результати емпіричних досліджень (опитування, яке було проведене в Харківському національному університеті внутрішніх справ, Національній академії Національної гвардії України) свідчать, що зростає питома вага суб'єктів освітньої діяльності (до 78%), які вбачають додаткові можливості розвитку України в євроінтеграції, вступі до ЄС. Такі респонденти вважають, що захисту нашої країни сприяє військово-технічне співробітництво, проведення сумісних навчань із представниками НАТО, партнерство у підготовці військових кадрів, вивчення іноземної (англійської) мови, активна практика у використанні навичок іншомовного спілкування з військовими інструкторами, представниками іноземних делегацій, місій та ін.⁸

Таким чином, наразі професійна підготовка фахівців сектору безпеки та оборони України у ВВНЗ та у ЗВО із специфічними умовами навчання передбачає не тільки прищеплення готовності відданого служіння Батьківщині, українському народові, але й регулювання цивілізаційних стосунків у світі, підготовка до іншомовного професійного спілкування задля переймання та практичного відпрацювання передового досвіду сучасних та наймогутніших армій, зокрема країн – членів НАТО.

Як уже відзначалося, одним із напрямків євроінтеграції України є впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці та

⁷ Марченко О. Г. Теоретичні і методичні засади формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2020. 553 с.

⁸ Алексєнко Н. В. Школа лідерства в системі військово-патріотичного виховання курсантів і студентів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. *Особистість, суспільство, війна* : тези доповідей учасників міжнародного психологічного форуму (7 квіт. 2023 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2023. С. 12–13.

техніки, поширення національних культурних і науково-технічних здобутків у світовій спільноті. Зазначене зумовлює розвиток освіти як відкритої державно-суспільної системи, інтеграцію вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Виходячи з цього, стратегія професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України, трансформація кількісних параметрів освітнього середовища в якісні мають базуватися на таких засадах:

- вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонічно розвинену особистість, для якої потреба в фундаментальних знаннях та підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням сектору безпеки та оборони України;

- розвиток освіти необхідно розглядати в контексті традицій світових систем, у тому числі європейських. Йдеться, насамперед, про узгодження законодавчої і нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України з європейською (ця вимога задовольняється запровадженням Болонської конвенції), упорядкування структури системи вищої освіти та її складових, переліку спеціальностей, змісту вищої освіти, забезпечення інформатизації освітнього процесу та доступу до міжнародних інформаційних мереж⁹.

Тож запровадження міжнародних стандартів у професійну та освітню діяльність з підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України актуалізувало вивчення теорії та практики формування освітнього середовища у профільних закладах вищої освіти провідних країн світу.

2. Теоретичні основи формування освітнього середовища в ЗВО зі специфічними умовами навчання у провідних країнах світу

Педагогічне значення середовища усвідомлювали зарубіжні представники педагогічної думки епохи нового часу (К. Гельвецій, Я. А. Коменський, Дж. Локк, І. Г. Песталоцці, Ж. Ж. Руссо), новітнього часу (Дж. Дьюї, К. Роджерс (C. Rogers)¹⁰, П. Фрейре (P. Freire)¹¹,

⁹ Інтеграція освітніх систем України і Європи: навч.-метод. посіб. / В. К. Медведєв, Ю. В. Стасєв, С. В. Залкін, О. С. Челпанов та ін. ; За ред. В. К. Медведєва. Харків : ХУПС, 2005. 124 с.

¹⁰ Rogers C. Learning to be free. Person to person of being human. Walnut Creek, CA: Real People Press, 1967. P. 47–66.

¹¹ Freire P. Pedagogy of the Oppressed. 30th Anniversary ed. New York : Continuum, 2006. 180 p.

Е. Карлтон (E. Carlton Parsons)¹², Д. Мур (D. Moore), М. Фабрі (M. Fabri)¹³.

Слід зауважити, що витоки сучасного трактування поняття «освітнього середовища» знаходяться в науковій спадщині чеського педагога-гуманіста Я. Коменського, автора класно-урочної системи, яка задавала просторово-часові координати освітнього середовища, а саме: загальні властивості простору (протяжність, єдність перервностей неперервності, співбуття, співіснування явищ) та універсальні властивості часу (тривалість, неповторюваність, незворотність, які зумовлюють структурування освітнього середовища по вертикалі (цілі навчання, його зміст, технології, суб'єкти освітнього процесу та їх взаємодія) і по горизонталі (міжособистісне групове спілкування в учнівському (студентському) середовищі та соціумі)¹⁴.

У сучасній закордонній педагогіці також спостерігається широкий спектр дефініцій освітнього середовища. Так, науковці П. Джексон (P. Jackson)¹⁵, Р. Мейган (R. Meighan)¹⁶, Б. Фрейзер (B. Fraser)¹⁷, Б. Холмс (B. Holmes)¹⁸ ототожнюють освітнє середовище із «прихованим» навчальним планом, емоційним кліматом, особистим добробутом учнів. Науковці М. Брекегельменс (M. Brekelmans), Ф. Ваббелс (Th. Wubbels)¹⁹, Л. Перкінс (L. Perkins)²⁰ та ін. вивчають освітнє середовище у більш широкому соціальному контексті, який

¹² Carlton Parsons E. Using Comparisons Of Multi-age Learning Environments To Understand Two Teachers' Democratic Educational Aims. *Learning Environments Research*. 2002. Part 5. № 2. P. 185–202.

¹³ Fabri M., Moore D., Hobbs D. Mediating The Expression Of Emotion In Educational Collaborative Virtual Environments: An Experimental Study. *Virtual Reality*. 2004. Part 7. № 2. P. 66–81.

¹⁴ Плачинда Т. С. Особливості організації освітнього середовища ЗВО авіаційного профілю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 6 (90). С. 124.

¹⁵ Jackson P. *Life in classrooms*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968. 183 p.

¹⁶ Meighan R. A. *Sociology of educating*. London: Continuum International Publishing Group Ltd, 2007. 480 p.

¹⁷ Fraser B. J. Classroom environment instruments: Development, validity and applications. *Learning Environments Research*. 1998. № 1. P. 7–33.

¹⁸ Holmes B. *Relevant Methods in Comparative Education: General Introduction*, UNESCO. Hamburg : Hamburg Institute of Education, 1973. P. 8.

¹⁹ Wubbels Th., Brekelmans M. The teacher factor in the social climate of the classroom / In B. J. Fraser and K. Tobin (Eds.), *International handbook of science education*. Dordrecht, The Netherlands : Kluwer, 1998. P. 565–580.

²⁰ Perkins L., Miller J. E., Hashemi A., Burns G. Designing for human-centered systems: Situational risk as a factor of trust in automation. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society*. 2010. № 3. P. 2130–2134.

визначає засади організації різних процесів у закладі освіти. На особливу увагу заслуговують наукові доробки педагогів П. Тейлор (P. Taylor)²¹, К. Тобін (K. Tobin)²², Х. Уолберг (H. Walberg)²³ щодо моніторингу освітнього середовища задля можливості коригування його впливу на особистість через варіювання параметрів.

Зауважимо, що дослідження закордонних науковців торкаються проблеми формування освітнього середовища у ЗВО із специфічними умовами навчання переважно опосередковано. Так, представляють інтерес висновки наукових досліджень учених щодо формування віртуального середовища, зовнішніх і внутрішніх інформаційних мереж, зв'язку між ними тощо.

Зокрема, З. Айдонг (Z. Aidong), Г. Сринівас (G. Sreenivas)²⁴ вивчали проблему організації електронної бібліотеки як інноваційного інформаційного компонента освітнього середовища. Прийнято до уваги результати наукових розвідок Д. Мур (D. Moore), М. Фабрі (M. Fabri), Д. Хубс (D. Hoobs)²⁵, що торкаються аспектів розвитку емоційної сфери особистості у віртуальному освітньому середовищі закладу освіти, особливостей формування навчального середовища в різновіковому колективі здобувачів освіти.

Зрозуміло, що національна ментальність, історичний досвід, культурні традиції, тенденції соціального розвитку у державі, специфіка побудови військової організації обумовлюють розбіжності в організації освітнього середовища ЗВО із специфічними умовами навчання у США, Великій Британії, Федеративній Республіці Німеччини, Нідерландах, Франції та ін.

Основними тенденціями розвитку сучасної системи підготовки фахівців сектору безпеки та оборони в іноземних державах є такі тренди, як-от:

²¹ Taylor P. C., Fraser B. J., Fisher D. L. Monitoring constructivist classroom learning environments. *International Journal of Educational Research*. 1997. № 27. P. 293–302.

²² Tobin K., Fraser B. J. Qualitative and quantitative landscapes of classroom learning environments. In B. J. Fraser and K. Tobin (Eds.), *International handbook of science education*. Dordrecht, The Netherlands : Kluwer, 1998. P. 623–640.

²³ Walberg H. J. Evaluating educational performance. A sourcebook of methods, instruments and examples. Berkeley : McCutchan Publishing, 1974. P. 1–9.

²⁴ Aidong Z., Sreenivas G. Qos Management in Educational Digital Library Environments. *Multimedia Tools And Applications* : Springer Science Business Media B.V, Formerly Kluwer Academic Publishers B. V. 2000. Part 10. № 2–3. P. 133–156.

²⁵ Fabri M., Moore D., Hobbs D. Mediating The Expression Of Emotion In Educational Collaborative Virtual Environments: An Experimental Study. *Virtual Reality*. 2004. Part 7. № 2. P. 66–81.

- системний підхід до організації та здійснення фахового вишколу;
- розвинена інфраструктура системи спеціалізованої освіти, яка має широку мережу освітніх закладів – академій, університетів, інститутів, училищ, курсів, цивільних навчальних закладів;
- підпорядкованість військових навчальних закладів командувачам видів збройних сил; багатоступеневість підготовки фахівців (бакалавр, магістр);
- наявність спеціалізованих навчальних центрів практичної підготовки і полігонів для формування практичних умінь і навичок фахівця за профілем підготовки і функціоналом за передбачуваною посадою;
- проходження відповідної курсової підготовки, в тому числі іншомовної; створення потужних навчально-наукових комплексів шляхом об'єднання ЗВО;
- забезпечення престижності навчання, поваги до історії, традицій і ритуалів, стимулювання мотиваційної сфери;
- фундаменталізацію, гуманізацію, демократизацію, інформатизацію, технологізацію освітнього процесу;
- впровадження системи управління якістю освіти (менеджмент в освітній сфері).

Так, в організації військово-освітньої діяльності в межах ЗВО із специфічними умовами навчання у США враховуються рекомендації психологів і педагогів Н. Коупленда (N. Copeland), Ч. Москоса (Ch. Moskos)²⁶.

Головна мета військово-професійної освіти у США полягає у формуванні та розвитку особистості фахівця сектору безпеки та оборони як патріота та воїна-професіонала, який постійно прагне до самовдосконалення.

Під професіоналізмом в американських збройних силах розуміють сукупність трьох елементів:

- 1) компетентність (спеціальні знання) – як у фундаментальних сферах людської діяльності, так і безпосередньо за своєю спеціальністю;
- 2) відповідальність – робота в контексті суспільства, визнання його цінностей і неухильне слідування їм у службовій діяльності;
- 3) корпоративність (відданість своїй справі) – членство у професійній організації поряд з оволодінням спеціальними знаннями і

²⁶ Moskos Ch. *Peace Soldiers: The Sociology of a United Nations Military Force*. Chicago : Chicago Univ. Press, 1976. 176 p.

Moskos Ch. *From Institution to Occupation: Trends in Military Organization. Armed Forces and Society*. 1977. № 1. Vol. 4. P. 41–50.

прийняттям особливих обов'язків стає критерієм особливого статусу, який відрізняє професіонала від аматора.

У Федеративній Республіці Німеччині правове, фінансово-економічне забезпечення та соціальний захист військовослужбовців регламентуються низкою нормативно-правових актів, зокрема Конституцією Федеративної Республіки Німеччини²⁷, законами «Про статус військовослужбовця» і «Про оплату державних службовців».

Державне стимулювання молоді до служби у секторі безпеки і оборони підтримується спеціальною програмою «Привабливість військової служби»²⁸, що спрямована на поліпшення матеріального становища всіх категорій військовослужбовців та збільшення витрат на їх матеріальне, житлове та пільгове забезпечення.

Теоретичні концепції військової підготовки офіцерів збройних сил ФРН зазнали значного впливу традиційної та німецької дидактики щодо організації інтегрованих сусідських шкіл. Зазначимо, що ідеї середовищного підходу, викладені в наукових працях А. Буземана «Педагогічне середовищезнавство», «Педагогічне вчення про середовище»²⁹, були популярні в Німеччині. За поглядами німецьких учених, визначальним у реалізації освітньої стратегії є врахування можливостей середовища на основі порівняння даних про середовище та цілей, визначених педагогічною політикою, виробляються практичні виховні плани, реалізуються певні педагогічні заходи.

У Великій Британії наслідок військово-професійної освіти розцінюють як можливість набуття в майбутньому високого соціального статусу (Ф. Ваббелс (Th. Wubbels), Дж. Леві (J. Lewy)³⁰, М. Кастеллс (M. Castells), Р. Мейган³¹). Законодавчою базою військової освіти у Великій Британії є низка документів під загальною назвою «Забезпечення безпеки Британії в епоху невизначеності».

На формування освітнього середовища у ВВНЗ Франції вплинули ідеї педагогів Б. Бло, Л. Порше, П. Ферра стосовно організації

²⁷ Основний закон Федеративної Республіки Німеччини. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4: Н-П. 720 с.

²⁸ Кудрявцев Ю. Підготовка командних кадрів до виховної діяльності у ВУЗах США, ФРН і Великобританії. *Закордонний військовий огляд*. 2001. № 5–6. С. 20–24.

²⁹ Лівшиць Є. Питання вивчення середовища в німецькій педагогічній літературі. *На шляхах до нової школи*. 1928. № 7–8. С. 116–130.

³⁰ Wubbels Th., Lewy J. Do you know what you look like: Interpersonal relationships in education. London : Palmer Press, 1993. 198 p.

³¹ Meighan R. A. Sociology of educating. London : Continuum International Publishing Group Ltd, 2007. 480 p.

«паралельних шкіл», які розширюють межі інформаційного простору здобувачів освіти. Історично у Франції забезпечуються стійкість військово-кадрової системи і високий престиж і якість військової освіти навіть за умови скорочення витрат. Велика увага при формуванні необхідних професійних якостей військових фахівців приділяється оперативній і тактичній підготовці.

На вивчення зазначених навчальних дисциплін у закладах військової освіти відводиться більше 50% навчального часу, причому професійну спрямованість підсилює стажування майбутніх офіцерів у військах. Вихідною ідеєю для формування освітнього середовища у військових навчальних закладах у Нідерландах є концепція школи як «екосистеми»³², де виключне значення приділяється фізичному та інтелектуальному розвитку вихованців³³.

Тож, вивчення зарубіжної наукової літератури в галузі соціології, психології, педагогіки з огляду на досліджувану проблему дозволило виявити передумови формування освітнього середовища у закладах вищої освіти сектору безпеки і оборони, зокрема *соціокультурні* (пов'язані з інтеграцією системи професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони до національної освітньої системи та соціокультурного середовища) та *професійно-педагогічні* (зумовлені запровадженням середовищного підходу до розгляду професійної підготовки фахівців сектору безпеки і оборони, який дозволяє зробити акцент на самостійність здобувачів освіти, формування їхньої суб'єктності, а також проаналізувати умови, необхідні і достатні для засвоєння обраної спеціальності відповідно до положень нормативно-правових актів і програмних документів у обраній галузі).

3. Практика формування освітнього середовища в ЗВО зі специфічними умовами навчання в США та провідних країнах Європейського Союзу

Для виявлення особливостей організації професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України, а також з метою визначення перспективних напрямів її вдосконалення проаналізовано досвід формування освітнього середовища у ЗВО зі специфічними умовами навчання у провідних країнах світу.

³² Преждо В. В. та ін. Екологічний словник: навч. посіб. Харків: ХДАМГ Міносвіти України, 1999. 416 с.

³³ Нечипор Н. Зарубіжний досвід військово-професійної підготовки та забезпечення безпеки освітнього середовища у військовому навчальному закладі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Сер. Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. Вип. 66. С. 93–100.

Так, у США характерними рисами професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони (на прикладі вишкiлу поліцейських) є:

1) складна структура поліцейської системи, яка реалізується на федеральному (ФБР), штатному, у містах та місцевих (муніципальних одиницях) рівнях, а також рівні окремих відомств (міністерстві фінансів, митній службі, службі внутрішніх доходів, федеральних органах контролю за банками);

2) обов'язкова наявність у кандидатів сертифікату із закінчення курсів з таких дисциплін, як-от: правозастосування; відправлення правосуддя; психологія; адвокатура; історія Сполучених Штатів Америки; громадське управління; англійська мова; правові відносини; соціологія; торгове право;

3) стажування в поліції, заняття з досвідченими інструкторами.

Значний освітній і виховний потенціал мають заняття за Конституцією і громадянськими правами, законами штатів і постановами муніципальних органів, положеннями з розслідування нещасних випадків тощо. Практикується патрулювання, регулювання руху, навчання володіння вогнепальною зброєю, прийомів особистої безпеки, правил поведінки в екстремальних ситуаціях³⁴.

Необхідно зауважити авторитетність професії працівника поліції, що досягається високим рівнем соціального та матеріального-технічного забезпечення та створення позитивного іміджу поліцейських у США.

Для освітнього середовища американських ЗВО із специфічними умовами навчання характерна наявність високорозвиненої матеріально-технічної бази, оснащення відеотекою, використання для організації інформаційного простору каналів космічного зв'язку тощо. до переваг освітнього середовища ВВНЗ у США можна віднести цілеспрямоване формування в ньому таких найважливіших професійних і особистих якостей військових фахівців, як-от: високий рівень практичної готовності до виконання службових обов'язків, дисциплінованість і дотримання встановлених інструкцій і норм, відповідальність, самостійність, навички самоорганізації, управлінські якості.

Професійно важливими особистісними якостями поліцейських є гнучкість у прийнятті рішень, знання психологічних особливостей людини, ораторські навички, вміння чітко ставити завдання перед підлеглими, правова грамотність, збалансовані технічні та гуманітарні знання; бажання найкращим чином виділитись серед товаришів,

³⁴ Як в Америці навчають копів. Київ, 2018. URL: <http://mmr.net.ua/13456475892385>.

прагнення до самоактуалізації; лідерські якості (незалежність суджень); законослухняність.

До недоліків освітнього середовища у ВВНЗ, ЗВО із специфічними умовами навчання у США віднесемо переважно матеріальні методи і засоби мотивації, які складають міцну основу постійного прагнення курсантів до самовизначення, самореалізації, професійного зростання. Це часто набуває форми індивідуалізму, що ускладнює виконання колективних завдань. Недоліком освітнього середовища в американському варіанті є наявність і заохочення здобувачів освіти до зайвої конкуренції, що призводить до необґрунтованих звинувачень товаришів по службі. В американському армійському середовищі, середовищі поліцейських бракує згуртованості, спостерігається відтік молодих офіцерів у цивільну професійну сферу. До недоліків також слід віднести проявлення кар'єризму, відчуженості, напруженості у взаєминах, нехтування сильними сторонами противника, переоцінка власних можливостей³⁵.

В армійському середовищі збройних сил Німеччини (бундесвері) значна увага приділяється забезпеченню психологічного та соціального комфорту військовослужбовців, формуванню особистісно орієнтованого підходу до військово-службових відносин, що сприяє гармонізації процесу формування особистості військовослужбовця з урахуванням цінностей сучасного суспільства. Особливістю бундесверу є сильно розвинений інститут унтер-офіцера (фанен-юнкерство становить більше 30% від загальної чисельності військовослужбовців і більше 75% командного складу бундесверу).

Саме унтер-офіцери відіграють найважливішу роль у процесі професійно-особистісного становлення військовослужбовців, успішності їхньої соціалізації у військовому середовищі, вони відповідальні за мікроклімат і зміст міжособистісних взаємин у довірених підрозділах³⁶.

За даними експертів, вплив освітнього середовища ВВНЗ покликаний виховувати в німецьких військовослужбовців повну бездогану підтримку позиції керівництва країни за зовнішньополітичними питаннями, схильність довіряти офіційній пропаганді, засобам масової

³⁵ Нечипор Н. Зарубіжний досвід військово-професійної підготовки та забезпечення безпеки освітнього середовища у військовому навчальному закладі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Сер. Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. Вип. 66. С. 93–100.

³⁶ Інноваційний розвиток вищої військової освіти України: досвід, тенденції, перспективи, особливості підготовки військових льотчиків: монографія / В. В. Сідаш та ін. Харків : Цифрова друкарня № 1, 2012. 456 с.

інформації. При спільних діях німецькі військовослужбовці виявляють достатню психологічну єдність, особливо у критичних ситуаціях. Проте наскільки сильні німецькі військовослужбовці у групових діях, настільки, як правило, слабкі та не виявляють ініціативу кожен окремо.

Щодо системи з підготовки поліцейських, то до неї в Німеччині ставляться вкрай відповідально: підготовка поліцейського обходиться близько 60 тисяч євро, а тривалість навчання складає два з половиною року. На початку навчання акцентується увага на вивчення основ теорії і практики поліцейської діяльності, після чого поліцейські проходять службу в практичних підрозділах поліції під керівництвом наставників, після цього – ще півроку навчання, яке закінчується іспитом на звання поліцейського.

Підготовка поліцейських Німеччини проводиться в Академії Федеральної поліції Німеччини, до складу якої входять: 5 центрів підготовки і підвищення кваліфікації Федеральної поліції; 2 спортивні школи Федеральної поліції; навчально-тренувальний центр морської поліції; 2 школи з підготовки кінологів; центр командної підготовки персоналу вищої ланки; медична частина академії, яка паралельно використовується для медичної підготовки поліцейських. Структура академії налічує 5 бюро з відбору кандидатів на навчання до академії. Основна функція цих бюро – вивчення та обробка замовлень на навчання.

Зміст підготовка поліції у Німеччині здійснюється згідно із затвердженими програмами, підготовленими академією³⁷.

Для якісної професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони у Великій Британії організація освітнього середовища у ЗВО із специфічними умовами навчання має такі особливості:

- професійна підготовка здійснюється поетапно;
- забезпечується безперервність військово-професійної освіти при нетривалому терміні навчання у ВВНЗ;
- перевага віддається кандидатам, які мають технічну освіту або набувають технічної чи інженерної спеціальності;
- кожен рід військ обслуговується своїм ВВНЗ, тому забезпечується диференціація військово-професійної підготовки залежно від виду майбутньої діяльності (управління, штабна робота, технічне або інженерне забезпечення дій військової техніки).
- наявність професійно-технічних військових коледжів, які забезпечують набуття середньої військової та цивільної освіти.

³⁷ Звіт про результати візиту української делегації ДПСУ до Морського центру і Академії Федеральної поліції Німеччини з 12 по 17 лютого 2012 року.

Контракт на військову службу укладається з кандидатами віком 16 років, витрати на навчання у цивільних загальноосвітніх та ВВНЗ за умови укладання кандидатами контракту на військову службу реалізує міністерство оборони. Істотна перевага надається практичній військовій підготовці над теоретичною, причому спеціалізована військова підготовка здійснюється у *навчальних центрах родів військ*, військові дипломи визнаються у відповідній професійній цивільній галузі. Як свідчить аналіз, військово-професійній освіті у Великій Британії притаманні певні недоліки. Так, нетривалий термін навчання у ВВНЗ, переважання практичних занять над теоретичними (перш за все, з гуманітарних навчальних дисциплін) призводить до дефіциту ціннісно-духовної складової освітнього середовища, пригнічення ролі первинного військового колективу у формуванні особистості.

При цьому страждає колективістська корпоративна культура військової організації, не забезпечується формування цілісної особистості військового фахівця³⁸.

На підставі аналізу системи професійної підготовки військово-службовців у Франції слід виділити такі її найважливіші риси:

- зосередження уваги на підвищенні якості військової освіти, яка забезпечується багаторівневою та багатоступеневою організацією;
- надання переважного права вступу до ВВНЗ представникам заможних соціальних верств, зокрема вихідцям із сімей військово-службовців, які мають більш чітку та стійку професійну орієнтацію;
- дбайливе ставлення до військових традицій, сприятливий клімат у взаєминах армії та суспільства;
- збереження поваги до військової професії, престиж військової освіти, що підтримується участю французьких військ у гуманітарних і миротворчих місіях, здійсненні антитерористичної діяльності.

Сектор безпеки у Франції є складною системою, якою управляє Міністерство внутрішніх справ. Функції поліції у Франції виконують Національна поліція і Національна жандармерія. Національна жандармерія підконтрольна Міністерству оборони Франції, головне управління Національної жандармерії – командуванню військових округів на місцях. Організаційні та контрольні функції разом із центральною дирекцією управління здійснює Генеральна інспекція Національної поліції Франції. Генеральний директор Національної поліції Франції має свій Кабінет (колегію), який виконує організаційно-допоміжні та дорадчі функції. При Генеральній дирекції Національної

³⁸ Кудрявцев Ю. Підготовка командних кадрів до виховної діяльності у ВУЗах США, ФРН і Великобританії. *Закордонний військовий огляд*. 2001. № 5–6. С. 20–24.

поліції діє Служба безпеки МВС, Центральна автомобільна служба, Центральна служба спорту та інші.

У Законі «Про реформування поліції» щодо підготовки керівних кадрів прописана обов'язкова процедура нострифікації диплому магістра.

Це означає, що комісари поліції після здобуття диплома магістра у будь-якому цивільному університеті ЄС мають пройти курси оперативного поліцейського навчання у Французькій Вищій національній школі³⁹.

Офіцери у Нідерландах – це, перш за все, випускники вищої військової школи, розташованій у м. Бреда. Кандидати в офіцери проходять жорсткий відбір. Окрім того, для кожного абітурієнта необхідно поручительство з боку однієї з вищих посадових осіб в уряді. Вдосконалюють свою освіту офіцери з Нідерландів у військових академіях сухопутних військ, штабних школах військово-повітряних і військово-морських сил. Головною відмінністю голландського офіцера є його вузька спеціалізація, яка спостерігається протягом всієї служби. Наприклад, у військово-морському флоті офіцери технічних служб виконують тільки свої безпосередні обов'язки і не мають перспектив для призначення на командні посади, що є перевагою тільки стройових офіцерів. На переконання голландського командування, таким чином досягається більш високий рівень професійного вишкілу.

Зауважимо, що офіцери в Нідерландах більш підготовлені до прийняття самостійних рішень, аніж, наприклад, офіцери у США, оскільки їх постійно переконують у тому, що вони за всіма показниками стоять на порядок вище, ніж їх колеги – з інших європейських країн.

Тож, за кордонами України нині накопичений великий, різномунітний і різноаспектний досвід професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України. Організація діяльності щодо забезпечення підтримання стану правового порядку, публічної безпеки, боротьби зі злочинністю у всіх її проявах у кожній державі має свою специфіку та особливості⁴⁰.

Узагальнюючи вище наведений матеріал, необхідно зазначити, що освітнє середовище, в якому реалізується професійна підготовка фахівців сектору безпеки та оборони у США та країнах ЄС, має низку особливостей.

³⁹ Code de procédure pénale (Code of criminal procedure of France). Act No. 2005–1550. 12 December 2005. URL: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1958/13719/version/3/file/Code_34.pdf.

⁴⁰ Шевчук О. О., Томма Р. П. Досвід підготовки поліцейських кадрів у зарубіжних країнах. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2018. № 4. С. 92–95.

До цих особливостей належать, насамперед, високорозвинений матеріально-технічний складник, профільна змістовно-організаційна компонента освітнього процесу, специфічні його форми організації, реалізація яких сприяє виробленню в майбутніх фахівцях сектору безпеки і оборони вмій і навичок, що мають бути доведені до автоматизму (фізична та вогнева підготовка, особиста безпека, автопідготовка). Значна увага приділяється психологічній підготовці, менеджменту, представницьких функцій, міжособистісному спілкуванню та ін.

4. Пропозиції щодо запровадження закордонного досвіду у процес формування освітнього середовища в ЗВО зі специфічними умовами навчання в Україні

Вирішуючи проблему щодо запровадження закордонного досвіду у процес формування освітнього середовища у ЗВО із специфічними умовами навчання в Україні, слід зазначити, що сьогодні стратегічні пріоритети кадрової політики сектору безпеки та оборони у США та провідних країнах Європейського Союзу передбачають:

- запровадження дієвої системи стратегічного управління кадровими процесами в секторі безпеки, що спрямована на раціональне використання наявного кадрового потенціалу, а також вжиття системних заходів щодо його відтворення в інтересах захисту національної безпеки кожної держави;

- встановлення уніфікованих стандартів та процедур для кадрової політики сектора безпеки, в інтересах забезпечення потреб національної безпеки;

- створення сприятливих умов для реалізації персоналом свого інтелектуального потенціалу та професійної майстерності в умовах проходження військової та правоохоронної служби;

- забезпечення раціонального використання кадрових ресурсів, шляхом встановлення чітких, відкритих та прозорих процедур управління службовою кар'єрою персоналу;

- професіоналізація кадрової політики шляхом модернізації системи базового і професійного навчання;

- формування високих лідерських, професійних, моральних та ділових якостей керівного складу сектора безпеки з метою здійснення ефективного керівництва військовими та правоохоронними структурами;

- створення дієвих інструментів мотивації для особового складу, гармонізація інтересів персоналу з інтересами державної, військової та правоохоронної служби;

– індивідуальну відповідальність кожної посадової особи сектору безпеки за сумлінне виконання функціональних обов'язків військової (правоохоронної) служби;

– запровадження комплексних антикорупційних заходів, що спрямовані на недопущення втягування персоналу у протиправну діяльність⁴¹.

Підсумовуючи викладений матеріал та з огляду на рекомендації науковців⁴², висловимо пропозиції, які можуть бути враховані при реформуванні закладів вищої освіти сектору безпеки та оборони:

1) дослідження різних аспектів навчання фахівців сектору безпеки та оборони в іноземних поліцейських вишах передбачає використання його результатів на рівні ідей, концепцій, практичних новацій в удосконаленні національного освітнього середовища, у справі підвищення його ефективності;

2) активний розвиток світового співробітництва в галузі професійної підготовки кадрів для забезпечення сектору безпеки та оборони обумовлює необхідність стандартизації педагогічного забезпечення їхньої професійної підготовки вимагають від навчальних закладів із специфічними умовами навчання впровадження в освітній процес деяких рекомендацій, отриманих за результатами комплексного порівняльного дослідження цього процесу у ВВНЗ і ЗВО із специфічними умовами навчання у США та Європи;

3) професійна підготовка кадрів сектору безпеки та оборони потребує впровадження активних методів навчання, зокрема тренінгових технологій, відпрацювання отриманих теоретичних знань шляхом здійснення ділових і рольових ігор, тренувань, програвання сценаріїв конкретних службових ситуацій та завдань, групових обговорень тощо;

4) при організації освітнього процесу у ВВНЗ та ЗВО зі специфічними умовами навчання, що входять до сфери управління МВС України, слід приділяти більше уваги таким формам занять як *training in the field* (тренування в польових умовах), *role-plays* (рольові ігри), *simulations* (моделювання ситуацій), *practical works (open or managed)* (практичні роботи, самостійні або під керівництвом

⁴¹ Гончаренко І. Б., Михайлова Ю. О. Досвід підготовки кадрів для сектору безпеки та оборони провідних країн світу та шляхи його впровадження в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 214–222.

⁴² Закордонний досвід підготовки кадрів для сил сектору безпеки та можливості його використання в Україні: наук.-метод. реком. / К. Л. Бугайчук, І. Б. Гончаренко, Ю. О. Михайлова, І. О. Святокум та ін. Харків : ХНУВС, 2016. С. 57–64.

викладача), *real life situations* (реальні життєві ситуації), *moral dilemma* (рішення моральних дилем) і ін.;

5) необхідно активніше розвивати взаємний обмін позитивним досвідом у підготовці кадрів для частин і підрозділів, обмін навчальною літературою, викладачами й слухачами, підвищення кваліфікації практичних працівників у рамках взаємного обміну й навчання з вирішення проблем, що представляють спільний інтерес: боротьба з тероризмом, організованою злочинністю, нелегальною міграцією, боротьба з незаконним обігом наркотиків та ін.;

6) необхідність стандартизації кваліфікаційних вимог до осіб, що обіймають службові посади у закордонних країнах. Враховуючи це, доцільною видається розробка галузевої рамки кваліфікацій для особового складу частин і підрозділів зі встановленням відповідності між посадами та відповідними рівнями цієї рамки;

7) забезпечення функціонування системи освіти протягом життя фахівців сектору безпеки та оборони, в тому числі – із застосуванням технологій дистанційного навчання, які дадуть змогу працівникам поліції оперативно підвищувати кваліфікацію не залишаючи місця служби та завжди мати доступ до актуальних навчальних матеріалів.

Тож, підсумовуючи, можна стверджувати, що використання прогресивного міжнародного досвіду має посприяти подальшому пошуку методів науково-теоретичного обґрунтування та шляхів професійно-педагогічної практики освітнього середовища у ВВНЗ і ЗВО із специфічними умовами навчання з метою вдосконалення професійної підготовки фахівців для сил сектору безпеки та оборони в Україні.

ВИСНОВКИ

Проблема підготовки фахівців сектору безпеки та оборони потребує подальшого розв'язання на законодавчому, організаційному, навчально-методичному, матеріально-технічному рівнях з урахуванням закордонного досвіду формування, функціонування та вдосконалення освітнього середовища у ВВНЗ і ЗВО із специфічними умовами навчання.

У професійно-педагогічному аспекті освітнє середовище становить основу для набуття особистістю життєвого та професійного досвіду, оскільки охоплює зміст, форми, методи, прийоми, засоби професійної підготовки, регламентує норми взаємодії в колективі, детермінує спосіб життя. Особливості освітнього середовища, в якому здійснюється спеціальна підготовка фахівців сектору безпеки та оборони, зумовлені характером майбутньої професійної діяльності, а також специфікою умов навчання, що полягають у пріоритеті державних інтересів, безпеки та оборони, режимі державної таємниці та закритості

військової частини, підтриманні постійної бойової готовності, уставній дисципліні та жорсткому контролю над її виконанням, армійському укладі життя, наявності спеціальної атрибутики та екіпірування.

Міжнародні зв'язки вітчизняних і іноземних силових освітніх закладів і установ, реформування національної освітньої політики в контексті приєднання України до Болонського процесу в галузі професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони супроводжується зближенням із країнами Північно-Атлантичного блоку, особливо в період агресії РФ, актуалізує аналіз зразків освітнього середовища у закордонних ВНЗ і ЗВО із специфічними умовами навчання з метою запозичення та запровадження прогресивного досвіду.

У процесі дослідження виявлені особливості ментальності, культурні традиції, надбання психолого-педагогічної науки, тенденції соціального розвитку, специфіка організації професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони.

Виконане дослідження надало імпульсу для подальших розвідок щодо вивчення адаптивних механізмів особистості в умовах перетворень освітнього середовища на основі запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційного та змішаного навчання.

АНОТАЦІЯ

Масштабність організації професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони потребує кваліфікованого науково-педагогічного персоналу, потужної матеріально-технічної бази, суттєвого осучаснення спеціалізованої техніки, що актуалізувало проблему формування освітнього середовища, сприятливого для випуску компетентних спеціалістів. У наукових джерелах, концептуальних і нормативно-правових документах наголошується на тому, що освітнє середовище едукативного закладу є передумовою задоволення потреби та права особистості на освіту, простором для забезпечення академічної мобільності та свободи науково-педагогічних працівників, реалізації можливостей для наукової, науково-технічної, службової, інноваційної діяльності. З'ясовано, що різні аспекти проблеми формування освітнього середовища у ВНЗ і ЗВО із специфічними умовами навчання були та є предметом дискурсу у вітчизняній і закордонній педагогіці. Визначені стратегічні пріоритети кадрової політики сектору безпеки та оборони у США та провідних країнах Європейського Союзу. Проаналізовані зразки освітнього середовища у вітчизняних і закордонних вищих військових навчальних закладах і закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. Аналіз зразків освітнього середовища у вітчизняних і закордонних освітніх закладах силових структур засвідчив його зорієнтованість на трансляцію корпоративних

цінностей і понятійного апарата, формування професійно важливих якостей, адаптаційної здатності. Вивчено особливості професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони. Проаналізовано специфіку побудови освітнього середовища з огляду на особливості ментальності, культурні традиції, надбання психолого-педагогічної науки, тенденції соціального розвитку. Сформульовані пропозиції, які можуть бути враховані при реформуванні закладів вищої освіти сектору безпеки та оборони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / Кол. авт.: Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. Львів, 2009. 203 с.

2. Нечепоренко Л. С. Методологія і ідеологія онто-інвайронментальної педагогіки (Педагогіка гармонізації і злагоди особистості з довкіллям): монографія. Харків : Вид. центр ХНУ, 2003. 208 с.

3. Квіт С. Призначення університету і клітка для тигру. *Дзеркало тижня*. 2006. № 3.

4. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1986-20#Text>.

6. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231>.

7. Марченко О. Г. Теоретичні і методичні засади формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2020. 553 с.

8. Алексєєнко Н. В. Школа лідерства в системі військово-патріотичного виховання курсантів і студентів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. *Особистість, суспільство, війна* : тези доповідей учасників міжнародного психологічного форуму (7 квіт. 2023 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2023. С. 12–13.

9. Інтеграція освітніх систем України і Європи : навч.-метод. посіб. / В. К. Медведєв, Ю. В. Стасєв, С. В. Залкін, О. С. Челпанов та ін. ; за ред. В. К. Медведєва. Харків : ХУПС, 2005. 124 с.

10. Rogers C. Learning to be free. Person to person of being human. Walnut Creek, CA : Real People Press, 1967. P. 47–66.

11. Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th Anniversary ed. New York : Continuum, 2006. 180 p.
12. Carlton Parsons E. Using Comparisons Of Multi-age Learning Environments To Understand Two Teachers' Democratic Educational Aims. *Learning Environments Research*. 2002. Part 5. № 2. P. 185–202.
13. Fabri M., Moore D., Hobbs D. Mediating The Expression Of Emotion In Educational Collaborative Virtual Environments: An Experimental Study. *Virtual Reality*. 2004. Part 7. № 2. P. 66–81.
14. Плачинда Т. С. Особливості організації освітнього середовища ЗВО авіаційного профілю. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. № 6 (90). С. 124.
15. Jackson P. *Life in classrooms*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968. 183 p.
16. Meighan R. A. *Sociology of educating*. London: Continuum International Publishing Group Ltd, 2007. 480 p.
17. Fraser B. J. Classroom environment instruments: Development, validity and applications. *Learning Environments Research*. 1998. № 1. P. 7–33.
18. Holmes B. *Relevant Methods in Comparative Education: General Introduction*, UNESCO. Hamburg : Hamburg Institute of Education, 1973. P. 8.
19. Wubbels Th., Brekelmans M. The teacher factor in the social climate of the classroom / In B. J. Frase and K. Tobin (Eds.), *International handbook of science education*. Dordrecht, The Netherlands : Kluwer, 1998. P. 565–580.
20. Perkins L., Miller J. E., Hashemi A., Burns G. Designing for human-centered systems: Situational risk as a factor of trust in automation. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society*. 2010. № 3. P. 2130–2134.
21. Taylor P. C., Fraser B. J., Fisher D. L. Monitoring constructivist classroom learning environments. *International Journal of Educational Research*. 1997. № 27. P. 293–302.
22. Tobin K., Fraser B. J. Qualitative and quantitative landscapes of classroom learning environments. In B. J. Fraser and K. Tobin (Eds.), *International handout of science education*. Dordrecht, The Netherlands : Kluwer, 1998. P. 623–640.
23. Walberg H. J. *Evaluating educational performance. A sourcebook of methods, instruments and examples*. Berkeley: McCutchan Publishing, 1974. P. 1–9.
24. Aidong Z., Sreenivas G. Qos Management in Educational Digital Library Environments. *Multimedia Tools And Applications*: Springer

Science Business Media B.V, Formerly Kluwer Academic Publishers B. V. 2000. Part 10. № 2–3. P. 133–156.

25. Fabri M., Moore D., Hobbs D. Mediating The Expression Of Emotion In Educational Collaborative Virtual Environments: An Experimental Study. *Virtual Reality*. 2004. Part 7. № 2. P. 66–81.

26. Moskos Ch. Peace Soldiers: The Sociology of a United Nations Military Force. Chicago : Chicago Univ. Press, 1976. 176 p.

27. Moskos Ch. From Institution to Occupation: Trends in Military Organization. *Armed Forces and Society*. 1977. № 1. Vol. 4. P. 41–50.

28. Основний закон Федеративної Республіки Німеччини / Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4: Н-П. 720 с.

29. Кудрявцев Ю. Підготовка командних кадрів до виховної діяльності у ВУЗах США, ФРН і Великобританії. *Закордонний військовий огляд*. 2001. № 5–6. С. 20–24.

30. Лівшиць Є. Питання вивчення середовища в німецькій педагогічній літературі. *На шляхах до нової школи*. 1928. № 7–8. С. 116–130.

31. Wubbels Th., Lewy J. Do you know what you look like: Interpersonal relationships in education. London: Palmer Press, 1993. 198 p.

32. Meighan R. A. Sociology of educating. London: Continuum International Publishing Group Ltd, 2007. 480 p.

33. Преждо В. В. та ін. Екологічний словник: навч. посіб. Харків : ХДАМГ Міносвіти України, 1999. 416 с.

34. Нечипор Н. Зарубіжний досвід військово-професійної підготовки та забезпечення безпеки освітнього середовища у військовому навчальному закладі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Сер. Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. Вип. 66. С. 93–100.

35. Як в Америці навчають копів. Київ, 2018. URL: <http://mmr.net.ua/13456475892385>.

36. Нечипор Н. Зарубіжний досвід військово-професійної підготовки та забезпечення безпеки освітнього середовища у військовому навчальному закладі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Сер. Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. Вип. 66. С. 93–100.

37. Інноваційний розвиток вищої військової освіти України: досвід, тенденції, перспективи, особливості підготовки військових льотчиків : монографія / В. В. Сідаш та ін. Харків : Цифрова друкарня № 1, 2012. 456 с.

38. Звіт про результати візиту української делегації ДПСУ до Морського центру і Академії Федеральної поліції Німеччини з 12 по 17 лютого 2012 року.

39. Code de procédure pénale (Code of criminal procedure of France). Act No. 2005–1550. 12 December 2005. URL: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1958/13719/version/3/file/Code_34.pdf.

40. Шевчук О. О., Томма Р. П. Досвід підготовки поліцейських кадрів у зарубіжних країнах. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2018. № 4. С. 92–95.

41. Гончаренко І. Б., Михайлова Ю. О. Досвід підготовки кадрів для сектору безпеки та оборони провідних країн світу та шляхи його впровадження в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 214–222.

42. Закордоний досвід підготовки кадрів для сил сектору безпеки та можливості його використання в Україні: наук.-метод реком. / К. Л. Бугайчук, І. Б. Гончаренко, Ю. О. Михайлова, І. О. Святокум та ін. Харків: ХНУВС, 2016. С. 57–64.

Information about the authors:

Fedorenko Olena Ivanivna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy and Psychology
of the Faculty № 3
Kharkiv National University of Internal Affairs
27, L. Landau ave., Kharkiv, 61080, Ukraine

Marchenko Olga Gennadiyevna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Sociology and Psychology
of the Faculty № 6
Kharkiv National University of Internal Affairs
27, L. Landau ave., Kharkiv, 61080, Ukraine